

4. Кравцов, А.И. Теоретические основы стандартизации: Лекция / А.И. Кравцов, Л.Н. Кравцова // Белорусская государственная сельскохозяйственная академия. – Горки, 2000. – 28 с.

Д. Петрачэнка⁷

ФАРМІРАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ АГРАРНАЙ ТЭРМІНАГРАФІІ Ё ХХ СТ.

У сучасных умовах звужэння сфер выкарыстання беларускай мовы беларуская аграрная тэрміналогія працягвае сваё развіццё ў межах курсаў прафесійнай лексікі ў профільных вышэйшых навучальных установах, сродках масавай інфармацыі і ў межах школьных курсаў батанікі і біялогіі. Разам з тым на працягу ХХ ст. рабіліся неаднаразовыя захады па ўпарадкаванні адпаведнай тэрмінагаліны. З мэтай вылучэння станоўчых рашэнняў распрацоўкі тэрмінагаліны ўяўляецца неабходным перадусім улік наяўнага тэрмінаграфічнага фонду. У сувязі з гэтым мэта артыкула палягае ў фарміраванні картатэкі створаных на працягу стагоддзя слоўнікаў у галіне аграноміі і сістэматызацыі папярэдняга вопыту ўпарадкавання аграрнай тэрміналогіі. У выніку праведзенага бібліяграфічнага пошуку ўдалося вылучыць 12 профільных даведнікаў.

Выдавецкая дзейнасць у галіне тэрміналогіі аграноміі, як і іншых тэрмінагалін, цесна звязана з гістарычнымі ўмовамі функцыянавання беларускай мовы. Падрыхтоўка і выданне слоўнікаў прыпадае на гады, найбольш спрыяльныя для развіцця беларускай мовы. Найбольшы ўздым выдавецкай дзейнасці тэрміналагічных слоўнікаў прыпадае на гады беларусізацыі і ўвядзенне ў жыццё Закона аб мовах (20-30-я гг. і 90-я гг. ХХ ст.).

Першым крокам у распрацоўцы аграрнай тэрміналогіі з'явіўся «Слоўнік глебазнаўчае тэрміналогіі» (праект) (1927). Па структуры – гэта руска-беларускі перакладны слоўнік, у якім падаецца больш за 1000 тэрмінаў. Мэта слоўніка: забяспечыць патрэбы ў беларускіх тэрмінах для адукацыйных сістэм. Наступны слоўнік у галіне аграрнай тэрміналогіі падрыхтаваны ў 1928 г. «Слоўнік селькагаспадарчае тэрміналогіі». Мэта дадзенага слоўніка – даць магчымасць авалодаць селькагаспадарчай тэрміналогіяй настаўнікам селькагаспадарчых школ, аграномам. Па структуры даведнік – перакладны слоўнік, у якім падаецца 1080 тэрмінаў.

З 30–90-я гг. назіраецца перапынак у галіне распрацоўкі аграрнай тэрміналогіі. У 1961 гг. пачалася дзейнасць па ўкладанні «Руска-беларускага слоўніка селькагаспадарчай тэрміналогіі», штуршком для чаго з'явілася падрыхтоўка выдання Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. Пры галоўнай рэдакцыі Энцыклапедыі паспяхова працавала прадстаўнічая камісія па навуковай і тэхнічнай тэрміналогіі пад кіраўніцтвам народнага пісьменніка Беларусі К. Крапівы. Камісія правяла вялікую работу па ўпарадкаванні ўжо існуючай тэрміналогіі і па распрацоўцы шматлікіх новых тэрмінаў. У сувязі з

⁷ Студэнтка 4 курса спецыяльнасці «Беларуская філалогія», навуковы кіраўнік дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы К.П. Любецкая.

рэарганізацыяй Інстытута мовазнаўства работа над слоўнікам спынілася. Другі этап работы над слоўнікам прыпадае на 1986-1989 гг., калі ў аддзеле сучаснай беларускай мовы была падрыхтавана картатэка на 70 тыс. тэрмінаў і зліта з картатэкай 1959–1962 гг. Наступныя 10 слоўнікаў [1, 4–12] былі створаны на працягу 90-х гадоў XX ст.

У межах аграрнай тэрмінасферы адбылася распрацоўка такіх асобных кірункаў, як: земляробства, раслінаводства, аграхімія, аграфізіка, глебазнаўства, сельскагаспадарчая тэрміналогія, селекцыя, насенняводства, сельскагаспадарчая меліярацыя і інш.

Паводле аб'ёму і колькасці прадстаўленых у іх спецыяльных найменняў слоўнікі нераўназначныя. Найбольшым з іх з'яўляецца «Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі» (1994), у якім адлюстравана больш за 70000 тэрмінаў. Іншыя крыніцы па аб'ёме значна меншыя, напрыклад, адзін з даведнікаў змяшчае ў сабе 350 тэрмінаў. Разам з тым усе даведнікі маюць істотнае значэнне для асэнсавання асаблівасцей станаўлення беларускай тэрміналогіі аграноміі.

Калі акрэсліць асноўныя мэты слоўнікаў, то яны палягаюць у пераважна ў забеспячэнні выкладання ў спецыяльных навучальных установах, што абумоўлівае іх вучэбны характар. Некаторыя слоўнікі прызначаны для шырокага кола спецыялістаў, дзейнасць якіх так ці інакш звязана з сельскай гаспадаркай. Сярод выяўленых тэрміналагічных слоўнікаў большасць з'яўляюцца перакладнымі. Пры гэтым ролю рэестравай выконвае руская мова.

У выніку вывучэння бібліяграфічных крыніц можна адзначыць, што тэрміналогія аграноміі з'яўляецца даволі распрацаванай. У сувязі з гэтым, перш чым выпрацоўваць новы пласт тэрміналагічнай лексікі па аграноміі для забеспячэння сучасных патрэб грамадства, неабходна ўлічыць ужо наяўны вопыт у дадзенай галіне ведаў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Аграрная эканоміка: Кароткі сл. / П. В. Лешчылоўскі, Б. В. Ульянка, У. К. Буга; Пад рэд. Г. М. Лыча – Мн. Ураджай, 1990. – 143 с.
2. Беларуская навуковая тэрмінологія. Вып. 4. // Слоўнік глебазнаўчае тэрмінологіі / Ін-т Беларускае Культуры. Менск, 1927. – 65 с.
3. Беларуская навуковая тэрмінологія. Вып. 4. // Слоўнік сельска-гаспадарчае тэрмінологіі / Ін-т Беларускае Культуры. Менск, 1928. – 53 с.
4. Кароткі руска-беларускі слоўнік па глебазнаўстве і аграхіміі / Магіл. дзярж. пед. ін-т; Укладальнікі А. С. Лаўшук, С.С. Барсукоў; Навук. рэд. М. В. Машчанка. – Магілёў, 1996. 40 с.
5. Кароткі руска-беларускі слоўнік па земляробстве і раслінаводстве / Магіл. дзярж. ун-т; Укл. С. С. Барсукоў, А. С. Лаўшук; нав. рэд. М. В. Машчанка. – Магілёў, 1998. – 42 с.
6. Кароткі руска-беларускі слоўнік па прыродазнаўчай тэрміналогіі для пачатковых класаў / Магіл. дзярж. пед. ін-т; Укл. М. П. Бузук, А. Л. Курзюкоў; Рэд. А. С. Лаўшук. – Магілёў, 1991. – 67 с.
7. Краткий русско-белорусский словарь земледельческой лексики: Для студентов агроэкономических специальностей / О. П. Зенькович [и др.]; под общ. ред. Л. А. Камко. – Горки, 1994. – 80 с.

8. Краткий русско-белорусский словарь землеустроителя / Белор. сельхоз. акад; Сост. В. Ф. Дудко и др. – Минск, 1997. – 78 с.
9. Лешчылоўскі, П. В. Кароткі слоўнік па аграпрамысловай эканоміцы / П.В. Лешчылоўскі, А.У. Мучынскі, Б.В.Ульянка. Пад рэд. А. С. Скакуна, П. І. Маліктаровіча. – Мн. : Ураджай, 1995. – 159 с.
10. Руска-беларускі агранамічны слоўнік / Бел. аграр. тэхн. ун-т; Склад.: А. Ф. Гуз і інш. Мн., 1994. – 124 с.
11. Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі / Ін-т мовазн. імя Я. Коласа АН Беларусі; склад. Г. У. Арашонкава. – Мінск: Ураджай, 1994. – 560 с.
12. Руска-беларускі тлумачальны тэрміналагічны слоўнік для студэнтаў аграрна-тэхнічнага профілю / Белар. аграрн. тэхн. ун-т; Склад. В. П. Буяшоў. – Мінск, 1996. – 63 с.
13. Советский энциклопедический словарь / Научно-ред. совет А. М. Прохоров [и др.]. – М.: «Советская Энциклопедия», 1979. – 983с.
14. Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918-1998 гг.: Бібліягр. давед. / Тэрмінал. каміс. пры М-ве адукацыі Рэсп. Беларусь, Нац. навук.-асвет. Цэнтр імя Ф. Скарыны; [Уклад.: Л. Чарняўская, Г. Цыхун]. Мн. : МГА «Бел. кнігазбор», 2000. – 74 с.

В.У. Праконіна⁸

АБ СУАДНОСІНАХ ПЛАНА ЗМЕСТУ І ПЛАНА ВЫРАЖЭННЯ БЕЛАРУСКІХ ЭКАНАМІЧНЫХ ТЭРМІНАЎ

Пры аналізе сістэмнасці асобнай тэрмінагаліны, даследчыкамі традыцыйна звяртаецца ўвага перадусім на сістэмнасць тэрміна, што павінна праяўляцца як у плане зместу, або “ўнутраным элеменце моўнага знака” [8, с. 286], так і ў плане выражэння – “знешнім баку моўнага знака” [8, с. 286]). Пры гэтым сцвярджаецца, што “вывучаемы аб’ект, як правіла, суадносіцца з раней вывучанымі аб’ектамі, якія знаходзяцца ў тым жа паняццёвым радзе лагічнай схемы навукі, гэта значыць, у адной сістэме. У выніку новае паняцце абумоўлена пэўнай сістэмай, якая існавала яшчэ дагэтуль. Таму істотным з’яўляецца тое, што тэрмін (як знак, які выступае ў функцыі лагічнага вызначэння паняцця ў лагічнай схеме навукі) павінен, з аднаго боку, дакладна арыентаваць на аб’ект у сістэме, а з другога (як моўная адзінка канкрэтнай тэрміналогіі) – характарызавацца лексічнай сістэмнасцю і разглядацца ў яго адносінах да іншых тэрмінаў” [6, с. 51]. Суадносіны плана зместу і плана выражэння тэрміналагічнай адзінкі могуць у некаторай ступені адлюстроўваць, наколькі сістэмнымі з’яўляюцца тэрміны. Прынята лічыць, што план зместу тэрмінаадзінак выяўляецца на падставе разгляду і параўнання дыферэнцыяльнай і інтэгральнай прымет іх значэнняў, план выражэння ў сваю чаргу суадносіцца са словаўтваральнымі мадэлямі, па якіх пабудаваны тэрміналагічныя словазлучэнні. У сувязі з адзначаным вышэй, паспрабуем разгледзець сістэмнасць беларускай эканамічнай тэрміналогіі на падставе аналізу суадносін плана зместу і плана выражэння тэрміналагічных адзінак з галіны эканомікі.

У выніку праведзенага аналізу тэрмінаграфічных крыніц па эканоміцы, што рыхтаваліся на працягу XX ст., удалося вылучыць значны корпус тэрмінаадзінак, у якіх суадносіны паміж планам зместу і планам выражэння

⁸ Аспірантка кафедры сучаснай беларускай мовы, навуковы кіраўнік дэцэнт К.П. Любецкая.